

Kohtuullinen utopia

Eettisen itsen luominen kasvukriittisen yhteiskunnallisen liikkeen teksteissä

Satu Husso

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Abstrakti

Artikkelissa tarkastelen suomalaisen kasvu- ja kulutuskriittisen liikkeen konstruoimaa visiota yhteiskunnallisesta muutoksesta kohti kestäväää kulttuuria. Aineistona on Kohtuus Vaarassa- ja degrowth-fi-ryhmien tekstit vuosilta 2008–2013. Analysoin artikkelissa, miten teksteissä muodostetaan subjekteja, jotka heräävät tarpeeseen luoda kestävyuden kulttuuri ja työstävät itsestään eettisen toimijan. Lisäksi tarkastelen tekstejä poliittisina narratiiveina toisenlaisen maailman muodostamisesta. Paikannan ne laajempaan kohtuus- ja *degrowth*-keskusteluun, jota on tutkittu erilaisina kehyksinä ja skenaarioina. Analysoin artikkelissa liikkeiden esiintuomaa tarvetta muodostaa toiseus. Analysoin aineistoa Foucault'n etiikan teorian viitekehityksessä ja esittelen artikkelissa liikkeiden esiintuomaa tarvetta muodostaa toimijoita, jotka kritisoivat talouskasvunarratiivia ja etsivät ratkaisuja kestävään yhteiskunnan toteuttamiseksi. Liike rakentaa narratiivia ekososiaalisesti sivistyneestä subjektista, joka jatkuvasti työstää itseään ja reflektoi suhdettaan kulutus- ja kasvuyhteiskuntaan tullakseen sille vastustuskykyisemmäksi. Narratiivi ei tarjoa päätepistettä kestävään kehityksen toteuttamiselle, vaan toimii poliittisena utopiana, suunnannäyttäjänä ja kulttuurisena kritiikkinä. Se myös voimaannuttaa subjekteja yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen.

ASIASANAT: Foucault, narratiivi, olemassaolon estetiikka, utopia, yhteiskunnalliset liikkeet.

Johdanto

Taloudellisen kasvun tavoitteen rinnalla on jo kauan elänyt kulutuskulttuuria vierastavia yhteiskunnallisia liikkeitä ja yhteisöjä, jotka pyrkivät kohtuulliseen elämään (Konttinen 1998; Kumar 1987). Useat toimijat ovat viimeisen vuosikymmenen aikana pyrkineet politisoimaan ta-

louden kasvunarratiivin haastamalla vallitsevan kehityskäsityksen, jotta kasvavan tuotannon ja kulutuksen negatiiviset vaikutukset ympäristöön pystyttäisiin ehkäisemään. Yhteiskunnallisten liikkeiden ohella vaihtoehtoisia näkemyksiä ovat esittäneet esimerkiksi ympäristötaloustiede ja syväekologia.

Tässä artikkelissa tarkastellaan kahta Suomessa toimivaa ryhmää, joita yhdistää *degrowth*-näkökulma. Kyseistä näkökulmaa voi kuvata laajaksi kansainväliseksi keskusteluksi talouskasvun hegemonisesta diskurssista irrottautumisesta. Keskustelu sai alkunsa 1970-luvun alussa *Kasvun rajat* -raportista ja aktivoitui uudelleen 2000-luvulla, jolloin se muodostui yhteiskunnalliseksi liikkeeksi (D'Alisa, Demaria & Cattaneo 2013; Fournier 2008; Gheorghică 2012; Kallis, Demaria & D'Alisa 2014.) Suomenkielinen rinnakkaiskäsite *degrowth*-käsitteelle on kohtuustalous. Kohtuustalouteen on liittynyt *degrowth*-tutkimusta, jossa on käsitelty kasvuparadigman kritiikin erilaisia painotuksia ja kasvupakon purkamisen skenaarioita (Gheorghică 2012; Martínez-Alier ym. 2010). Tutkimukset sisältävät teoreettisesti ja käytännöllisesti suuntautunutta keskustelua infrastruktuurin ja instituutioiden muutoksesta, vaihtoehtoisista talouden muodoista sekä lokaaleista ja globaaleista kestävästä taloudesta ja elämäntavan ratkaisusta (Research & Degrowth 2015). Kohtuuskeskusteluja valtavirtaistavia toimijoita yhdistää ymmärrys yhden maapallon politiikan tärkeydestä, globaalin vastuun jakamisesta sekä huoli länsimaisen elämäntavan vaikutuksista ekologiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin.

Artikkelissa tarkastelen suomalaista kohtuusliikettä kulttuurisesta näkökulmasta poliittisena narratiivina, joka visioi vaihtoehtoista maailmaa. Poliittiset narratiivit sytyttävät ja vahvistavat poliittista tietoisuutta ja paremman yhteiskunnan kuvittelukykyä herättämällä keskustelua yhteiskunnallisen muutoksen tarpeesta ja oikeutuksesta suhteessa vallitsevaan narratiiviin (Andrews 2014). Narratiivinen ote liiketutkimuksessa auttaa jäsentämään kulttuuristen normien haastamista ja niistä ammentamista. Liikkeille on ominaista kehystää asiat ja diskurssit narratiivisesti. (Andrews 2014; Davis 2002, 4; Polletta 1998.) Liikkeet tarjoavat fyysisiä tiloja ja kielellisiä koodeja, joissa synnytetään kulttuurinen haaste hegemoniselle

diskurssille. Tämä on tärkeää liikkeiden menestymisen kannalta, sillä hegemonista diskurssia lujitetaan terveeseen järkeen vedoten, ja se passivoi kansalaisten muutostahtoa. Liikkeissä myös luodaan visioita toisenlaisesta olemisesta ihmisten aktivoimiseksi. (Blühdorn 2006; Melucci 1989; Polletta 1999, 1–3.)

Muodostaessaan toisenlaisen olemisen kulttuuria yhteiskunnalliset liikkeet esittävät visioita yhteiskunnallisten suhteiden järjestämisestä. Näissä pyrkimyksissä on usein utooppinen ulottuvuus (della Porta & Diani 1999, 72–73). Tässä tutkimuksessa utopian käsite ei viittaa mahdottoman tavoitteluun, vaan toisenlaisen olemisen visioihin. Poliittisen ulottuvuutensa vuoksi näen sen hedelmällisenä analyttisenä käsitteenä liiketutkimuksessa. Utopia voidaan ymmärtää kuvauksena siitä, millainen maailma olisi ja kuinka eläisimme, jos toivottu muutos olisi mahdollista (Levitas 2011, 1). Paremman yhteiskunnan visiointi edellyttää myös konstruktioita muutoksen toteuttajista eli liikkeet muodostavat diskursiivisesti subjekteja. Liikkeet siis pyrkivät saamaan ihmiset ajattelemaan itseään sosiaalisina toimijoina (Edwards 2014, 140–141). Vastarinnan ja vallan tutkijat ovat nostaneet esiin kysymyksen siitä, kuinka kulutusyhteiskunnan ja markkinatalouden läpäisemässä kulttuurissa on mahdollista luoda kriittisiä toimijoita sekä toteuttaa kestävä elämäntapaa. Erilaisen yhteiskunnan kuvittelu, puhumattaakaan sen toteuttamisesta, on vaikeutunut myös vastakulttuurisissa liikkeissä, sillä vallitseva sosioekonominen järjestelmä on muodostanut yhtenäisyyden, jossa hallinta tapahtuu yhä useammin talouden välityksellä (Blühdorn 2006, 34; Dean 1999, 6).

Toisenlaisen olemisen muodostaminen kasvuyhteiskunnassa on ristiriita, josta juontuu kiinnostukseni tutkia suomalaisen kasvukriittisen yhteiskunnallisen liikkeen näkemystä muutoksen subjekteista. Paneudun siihen analysoimalla

Kohtuus Vaarassa- ja degrowth.fi-ryhmien vuosina 2008–2013 kirjoittamia tekstejä. Ymmärrän ryhmät osaksi samaa kehystä, jota nimitän kohtuusliikkeeksi. Tässä tutkimuksessa kysyn, millaista subjektiutta teksteissä muodostetaan. Lisäksi pohdin, miten tekstit toimivat poliittisena narratiivina kasvuyhteiskunnassa. Hegemonisen narratiivin kyseenlaistaminen edellyttää ajattelutavan muutosta ja oman toiminnan refleksivistä tarkastelua. Analyysin jäsentäjänä toimii Foucault'n etiikka, jonka avulla analysoin eettistä subjektiivakaatiota (Barnett ym. 2008). Tarkoituksenani on ymmärtää niitä keinoja ja tavoitteita, joilla Kohtuus Vaarassa ja degrowth.fi muodostavat eettisiä toimijoita kohtuuden kulttuurin toteuttamiseksi. Foucault'lle etiikka on sosiaalinen suhde, joka perustuu itsestä huolehtimiseen ja itsen tuntemiseen. Eettisen itsen muodostaminen on vastarintaa kaikkialla läsnä olevia valtasuhteita kohtaan. (Foucault 1994.)

Tämä artikkeli jäsenyyden siten, että aluksi esittelen tutkittavan liikkeen, sen toimintakontekstin, aiemman tutkimuksen sekä avaan tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ja esittelen aineiston ja analyysimenetelmät. Sen jälkeen paneudun analyysiin ja lopuksi pohdin analyysin merkitystä tutkimuskysymysten valossa.

Kohtuus vastakulttuurisena kehyksenä

Taluskriisin hallintaan tarjotaan yleensä kasvun reseptiä, mutta *degrowth* ehdottaa ratkaisuksi yhden maapallon ekologisten rajojen huomioimista ja paikallisesti ankkuroitua taloutta. Yhden maapallon rajojen politiikalla ihmisen kulutus ei ylittäisi maapallon kykyä tuottaa uusiutuvia luonnonvaroja. *Degrowth*-ajattelussa jatkuvan kasvun vaatimus nähdään sosiaalisesti epäoikeudenmukaisena, ekologisesti kestäättömänä ja onnellisuutta vähentävänä. (Fournier 2008; Gheorghică 2012.) *Degrowth*-käsitettä käytettiin

ensimmäisen kerran 1970-luvun alussa, mutta öljykriisin hellitettyä ja uusliberalismin nousua 1990-luvulle tultaessa keskustelu laantui (Kallis, Demaria & D'Alisa 2014). Keskustelu käynnistyi uudelleen 2000-luvulla Etelä-Euroopasta lähtien, jolloin kulutuskriittiset aktivistit ja ekologisen taloustieteen edustajat ryhtyivät problematisoimaan uusklassisen taloustieteen premissejä ja alkoivat hahmotella vaihtoehtoja talouskasvulle. *Degrowth* juurtui aktivistien puheeseen kulutuskulttuuria vastustavien kampanjoiden myötä, joista se kehittyi yhteiskunnalliseksi liikkeeksi. Myöhemmin perustettiin talouskasvukriittinen kansainvälinen tutkimusverkosto, ja vuonna 2010 toimi yli 50 *degrowth*-ajattelua kehittävää ryhmää eri maissa. (Research & Degrowth 2015.) Kansainvälinen *degrowth* on väljä ja avoin verkosto, joka sisältää useita projekteja ja keskustelufoorumeita (D'Alisa, Demaria & Cattaneo 2013, 213; Demaria ym. 2013; Fournier 2008, 532). Se on myös kehys, joka yhdistää erilaisia uusliberalismille vastanarratiivisia diskursseja ja käytäntöjä taloudesta pakenemiseksi (Fournier 2008).

Aikaisemmissa tutkimuksissa *degrowthia* on tutkittu käsitteenä ja kehyksenä (D'Alisa, Demaria & Cattaneo 2013). Usein tutkimukset tekevät käsitteen määrittelytyötä (Demaria ym. 2013; Fournier 2008). *Degrowthia* käsittelevissä tutkimuksissa esitetään usein skenaarioita ja makroekonomisia mallinnuksia yhteiskunnallisesta muutoksesta sekä käsitellään ajattelun erilaisia haaroja ja strategioita (Martínez-Alier ym. 2010). Keskustelun haarat muodostuvat pääasiassa ekologiaan, ympäristötalouteen, kehityskritiikkiin, demokratiaan, oikeudenmukaisuuteen ja hyvinvointiin liittyvistä teemoista (Demaria ym. 2013). *Degrowth*-ajattelussa on oleellista taloudellisen kuvittelukyvyyn dekolonisaatio sekä tuotannon ja kulutuksen supistaminen, jotta maapallon ekologisista rajoista ei ylittettäisi (Fournier 2008; Gheorghică 2012). Tutkimuksissa on myös pohdintoja *degrowth*-talouden soveltamisesta

ja perusteluja kasvutalouden epäonnistumiselle (Kallis, Demaria & D'Alisa 2012). Ulvila ja Pasanen (2011) käsittelevät teemaa luokkanäkökulmasta hahmotellen kulutuksen perusteella muodostetuille luokille tulevaisuusskenaariot, joissa eniten kuluttavien olisi suunnattava kohti *degrowthia*, kun taas perustarpeiden kanssa kamppailevat voisivat kasvattaa tulojaan globaalien eriarvoisuuden tasaamiseksi.

Tämän lisäksi on tutkittu *degrowth*-liikkeen toimijoita. Liikkeen ympärillä on vanhoja ja uusia toimijoita, joiden käymät keskustelut ovat moninaisia ja pohjautuvat eri lähteisiin (Demaria ym. 2013). *Degrowth*-toiminnassa kuitenkin yhdistyvät diskursiivinen akateeminen aktivismi, joka politisoi maapallon ekologista kantokykyä koskevia tutkimuksia sekä ympäristöliikkeen ja globaalien oikeudenmukaisuusliikkeen kanssa yhtenevä aktivismi. Toimijat ovat järjestäneet mielenosoituksia ja boikotteja esimerkiksi moottoreiden rakentamista, kaivostoimintaa tai globaalia eriarvoisuutta vastaan. Suotuisimmin keskusteluun ovat suhtautuneet tutkijat ja ruohonjuuri-ryhmät, joille keskeistä on aktiivinen kansalaisuus ja paikalliset ratkaisut kestävän elämän puolesta. (D'Alisa, Demaria & Cattaneo 2013.)

Myös Suomen kohtuudiskurssit yhdistävät useita toimijoita. Käsitteet kohtuutalous ja kohtuuden kulttuuri ovat olleet viime vuosina mukana erilaisissa pohdinnoissa ja projekteissa. Niitä ovat käsitelleet esimerkiksi Suomen Luonnonsuojeluliitto, Vihreä Sivistysliitto ja KEELA:n tutkimusosasto. Suomalaiselle ja kansainväliselle keskustelulle on ominaista, että kasvukritiikistä ei puhuta aina *degrowthina*, vaan käytetään myös käsitteitä onnellisuustalous ja kohtuullistaminen. Tulkitsen Kohtuus Vaarassa- ja degrowth.fi-ryhmät muiden kohtuudiskurssia politisoivien toimijoiden kanssa samaksi liikehännäksi. Ne voidaan nähdä lokaalin ja globaalien liikeverkoston solmukohtina, jotka yhdistävät toimijoita konkreettiseen vuoro-

vaikutukseen (ks. Konttinen & Peltokoski 2010, 16–17; Rasimus 2006, 239).

Kohtuusliikehännän kanssa samanlaisia kysymyksiä ovat tuoneet esiin globalisaatiokriittinen liike ja ympäristöliike. Kohtuusliikettä ja Suomen 1990-luvun ympäristöliikettä yhdistävät ympäristökeskeinen maailmankuva ja kokonaisvaltaisuus, joka ilmenee ajatuksessa ympäristöongelmien ja sosiaalisen oikeidenmukaisuuden globaalista ja keskinäisriippuvaisesta luonteesta. Sama pätee moniin nykyisiin liikkeisiin, esimerkiksi feminismi- ja ihmisoikeusliikkeisiin, jotka pyrkivät haastamaan laajoja yhteiskunnallisia kehityskulkuja, kuten globalisaatiota ja uusliberalismia. (Edwards 2014, 176; Konttinen & Peltokoski 2004, 169–171; Rasimus 2006, 239; 285.) 2000-luvun ympäristöliikkeet orientoituvat yhä selkeämmin globaaliin toimintatilaan ajoittain tihentyvinä verkostoina ja kampanjoina (Konttinen & Peltokoski 2010). Myös kohtuusliikettä voidaan ajatella ajoittain tihentyvinä impulsseina, vaikka se jatkaakin yhä keskustelua globaalista oikeudenmukaisuudesta, planeettamme rajoista ja kohtuuden kulttuurista.

Suomessa *degrowth*-ajattelua politisoiva kohtuuskeskustelu tihentyi vuonna 2010, jolloin Suomen sosiaalifoorumien pääteemana oli *degrowth*, perustettiin Suomen *degrowth*-verkosto ja suomennettiin merkittävien *degrowth*-ajattelijoiden teoksia, kuten Serge Latouchen (2010) *Jäähyväiset kasvulle*. Lisäksi järjestettiin kansainvälinen seminaari. (Degrowth.fi-blogi 2016.) Tämän tutkimuksen kohteena oleva degrowth.fi-blogi sai alkunsa vuonna 2010, kun sen ylläpitäjät turhautuivat klassisen taloustieteen kehäpäätelmältä tuntuvaan selitykseen taloudellisen kasvun tarpeesta (Tikkanen 2015). Blogissa esitettyjen tavoitteiden mukaan degrowth.fi ”pyrkii edistämään vallitsevasta taloushegemoniasta vapaata sosiaalista ja ekologista hyvinvointia” yhdistämällä akateemisen tutkimuksen aktivismiin. Se korostaa tarvetta muodostaa vaihtoehto vallitsevalle talousjärjes-

telmälle ja talousajattelun läpäisemälle kulttuurille. Se ei pyri olemaan ”Suomen *degrowth*-liike”, vaan tähdentää olevansa osa laajempaa keskustelua. Toisin kuin monien muiden maiden liikkeet, jotka tavoittelevat talousjärjestelmän reformia, *degrowth.fi* kertoo keskittyvänsä ensisijaisesti yhteiskunnallis-kulttuuriseen muutokseen. (*Degrowth.fi*-blogi-2016.)

Pohjois-Karjalassa toimiva Kohtuus Vaarassa -liike sai alkunsa vuonna 2009 vastatapahtumana kansainväliselle bioenergia-alan asiantuntijoiden Koli-foorumille, jossa pohdittiin niukkojen uusiutuvien energiamuotojen ja vihreän talouden kysymyksiä. Liike julkaisi tapahtuman aikana kymmenen kohtuusteesiä, joissa tuotiin esiin laajaa yhteiskunnallista, ympäristöpoliittikan ja elämäntavan kritiikkiä. Liike kritisoi asevarusteluun sijoittamista, keskustelee oikeudesta monimuotoisiin elämäntapoihin sekä kantaa huolta kaivoshankkeiden ja tehometsäteollisuuden vaikutuksista luonnolle. Lisäksi se kirjoittaa kasvavasta globaalista ja sosiaalisesta eriarvoisuudesta. Liike järjestää akateemisia seminaareja sekä toiminnallisia tempauksia, kuten autottoman päivän kävelyn ja kaupunkiviljelyn opastusta. (Kohtuus Vaarassa -sivut 2016.)

Näiden ryhmien toiminta on käynnistynyt toisistaan riippumatta, mutta ne ovat tehneet yhteistyötä esimerkiksi seminaarien järjestämisessä. Käytän ryhmistä yhteistä nimeä ”kohtuusliike”, sillä niiden diskurssi käsittää talouskasvukeskustelua laajemman kulttuurisen kritiikin. *Degrowth.fi*-blogissa kuvataan ensisijaiseksi tavoitteeksi *degrowth*-yhteiskunnan kehittäminen, mikä avaisi tietä kasvun jälkeisten talousmallien hahmottamiselle. Kohtuus Vaarassa ei puhu vain talousdiskurssista, vaan ”etsii kohtuuden kulttuuria”. Kohtuusliike ei siis viittaa yksinomaan talousmallien reformiin, vaan nostaa kohtuuden esiin laajempaan yhteiskunnallisena ja sivilisaatiokriittisenä kysymyksenä.

Vastarintaa olemassolon estetiikalla

Utopiat syntyvät halujen ja tarpeiden välillä vallitsevassa kuilussa sekä kritiikkinä nykyiselle yhteiskuntajärjestelmälle (Levitas 2011). Kulutuskulttuuri ja kasvuhakuinen talous ovat toimintaympäristö, jossa kohtuusliike rakentaa vaihtoehtoista narratiivia. Hallinnan analytiikan käsittein kasvu- ja kulutusyhteiskuntaa voidaan kutsua hallinnan mentaliteetiksi, joka on sekä ajattelutapa että asioihin puuttumisen väline (Miller & Rose 2010). Hallinnan käytännöt ja diskurssit muodostavat sekä muuttavat yksilöiden ja ryhmien haluja, valintoja ja elämäntapoja. Näiden diskurssien vaikutusta pidetään usein itsestäänselvänä ja kyseenalaistamattomana, kuten poliitikkojen ja asiantuntijoiden johtamaa talouspuhetta. (Dean 1999, 12–16.) Kohtuutaloudesta puhuvat liikkeet tarttuvat kritiikittömään suhtautumiseen talouskasvua ja kulutusyhteiskunnan toimintaa kohtaan.

Kasvun ja kilpailukyvyyn korostaminen on kiihtynyt myös Suomen poliittisessa retoriikassa viime vuosikymmeninä. Hallitusohjelmien analyysin perusteella hyvinvointivaltio on saanut merkityksen valtion hyvinvointina sen sijaan että kansalaisten hyvinvointi nousisi etusijalle. Retoriikassa korostuu kansalaisen velvollisuus kehittää ominaisuuksiaan, jotta valtio menestyisi kilpailukyky-mittauksissa. (Saarinen, Salmenniemi & Keränen 2014, 614–615.) Sama retoriikka näkyy myös mediassa, missä spekuloidaan aktiivisesti Suomen kansainvälisellä kilpailukyvyllä ja nostetaan esiin poliitikkojen huolestuneita lausuntoja kasvun pyhäytymisestä.

Kulutuskulttuuri osana hallintamentaliteettia voidaan ymmärtää erityisenä materiaalisena kulttuurina, jossa yksilöiden tekemät kulutusvalinnat ovat tulleet keskeisiksi identiteetin rakentamisen tavoiksi (Blühdorn 2006; Lury 2011, 214). Kulutusyhteiskunta ja talouskasvupuhe

tuottavat hegemonista narratiivia, jossa kansalaista puhutellaan taloudellisen arvon tuottajana työntekijän ja kuluttajan positioissa. Vaikka markkinarationaliteetin mukainen ajattelu vaikuttaa lisäävän yksilöiden autonomiaa, se sitoo heidät hallinnan piiriin muuttamalla kuluttajia itsenäisiksi yksilöiksi, jotka valitsevat vapaasti globaaleilla markkinoilla (Micheletti 2003; Miller & Rose 2010, 32). Kulutuskulttuurin kasvulle ominaista on talouden tunkeutuminen arkeen, globaalikapitalistinen työnjako ja kuluttajapolitiikan pyrkimys vaikuttaa kuluttajiin (Lury 2011). Kuluttajasubjektin hallitsemiseen voidaan vaikuttaa esimerkiksi mainonnalla tai poliittisella ohjauksella, kuten vuosien 2008–2009 vaihteessa elinkeinoelämän ”Älä ruoki lamaa” -kampanja teki kehottaessaan jatkamaan kulutusta laskusuhdanteesta huolimatta. Vastuullinen ja rationaalinen kuluttaja on saanut kaksitahoisen roolin kansantalouden kannattelijana ostaessaan koko ajan uusia tuotteita, mutta toisaalta myös kestävän kehityksen edistäjänä tehdessään eettisiä ja ympäristöystävällisiä kulutusvalintoja (della Porta & Diani 1999; Lury 2011; Micheletti 2003).

Ymmärrän kohtuusliikehdinnän symbolisena haasteena vallitsevia kulttuurisia koodeja kohtaan ja pyrkimyksenä muodostaa tilaa toisenlaisen olemisen kulttuurille (Melucci 1989, 97; Siisiäinen 1998, 239). Kohtuusliike on sivilisaatiokriittinen ja metapoliittinen toimija, joka vaatii muutoksia kulutuskulttuurin läpäisemään elämäntapaan ja poliittisen kulttuurin kasvuhakuisuuteen eli asioihin, joita mikään poliittinen voima ei kykene yksin muuttamaan. Yhä globaalimmin toimivat poliittiset liikkeet ovatkin siirtyneet refleksiivisen arjen alueelle, mikä on haastanut perinteisen politiikkakäsityksen. (Blühdorn 2006; Melucci 1989, 72.) Ympäristöliike on osoittanut, ettei kollektiivinen toiminta tarvitse fyysisesti läsnä olevaa ryhmää, vaan poliittinen muutos on mahdollista saavuttaa henkilökohtaisten valintojen avulla (Edwards 2014, 143–144). Kuluttajien subjektiiv-

teetti rakentuu siis kulttuuristen mentaliteettien rajoissa, joita yhteiskunnalliset liikkeet pyrkivät muovaamaan.

Kun yksilö rakentaa identiteettiä kuluttamalla, kaikkialle tukeutuva markkinajärjestelmä ei jätä tilaa luoda autonomiaa subjekteja. Nykyisten kulutuskriittisten liikkeiden merkitys onkin siinä, että ne tarjoavat tiloja vahvistaa sellaista identiteettiä ja toimijuutta, joiden on vaikea löytää paikka sosio-ekonomisessa järjestelmässämme. Liikkeet voivat muodostaa toiseutta subjektille, joka määrittynyt kuluttajuutensa ja tuottajuutensa kautta. (Blühdorn 2006, 28–29; 36; Siisiäinen 1998, 221–222.) Konstruoidessaan vastakulttuurisia määritelmiä erilaisesta kansalaisuudesta ja kuluttajuudesta liikkeet ravistelevat kulttuurisia ja poliittisia sopivuuden rajoja (Melucci 1989, 27–29). Ne myös koettelevat itsestään selvänä pidettyjen diskurssien lujuuksia (Kulynych 1997). Jotta liike voi politisoida kulutus- ja kasvukulttuurin kritiikin, sen on muokattava kollektiivisen sosiaalisuuden määritelmiä ja muutettava toimijan subjektiviteettiä (della Porta & Diani 1999). Aiemmat tutkimukset *degrowth*- ja kohtuusajat- telusta ovat analysoineet sen kehyksiä, suuntauksia ja verkostoja sekä hahmotelleet skenaarioita *degrowth*-tulevaisuudelle. Oma sosiologinen kiinnostukseni kohdistuu kuitenkin siihen, kuinka kohtuusliike muodostaa subjekteja yhteiskunnallisen muutoksen toteuttamiselle kasvamiseen ja kuluttamiseen perustuvan mentaliteetin hallitsemassa yhteiskunnassa. Liikkeiden visioima muutos on luonteeltaan kokonaisvaltainen, mutta subjektivikaation analyysillä tarkastelen mikrota- son kohtuuden kulttuurin valtavirtaistamista ja politisoimista.

Foucault’n valtakäsitys taustoittaa ymmärrystäni muutosprosessin luonteesta. Valta ei ole hierarkkinen, pysyvä rakenne tai institutionaalinen järjestys, eikä valta ole ensisijaisesti kenenkään hallussa. Sen sijaan valtasuhteet ovat läsnä kaikkialla,

eivätkä ne ole itsessään pahoja. (Foucault 1994, 298.) Vallalle on ominaista monisuuntaisuus – se ulottaa otteensa vallan käyttäjiin ja vastustajiin. Taistellessaan sitä vastaan vastustajat tukeutuvat vallan heihin kohdistamiin otteisiin. Valta on olemassa subjektien välisissä vuorovaikutussuhteissa. (Foucault 1980, 34–35.) Täten voidaan ajatella, että kulutus- ja kasvuyhteiskunnassa valta ei ole esimerkiksi vain valtiovarainministeriön eikä kuluttajapolitiikan hallussa, vaan se on olemassa kaikissa vuorovaikutussuhteissa, joissa hallintamentaliteetti elää. Se ei yksin kutsu kuluttajia itsenäisinä valitsijoina, vaan kuluttajat itsekin muokkaavat kuluttamisen tapojaan, esimerkiksi ajattelemalla kulutuksen suotuisia vaikutuksia kansantaloudelle tai pyrkimällä eettisiksi kuluttajiksi.

Foucault'n kehittämän olemassaolon estetiikan avulla voi tarttua subjektivaation kysymykseen laajemmin kuin hallinnan analytiikalla, joka näkee hallinnan hyvin päämäärärationaalisenä (Barnett ym. 2008, 628–632). Vastarinta on aina suhteessa siihen tilanteeseen, jota se pyrkii muuttamaan. Vastarinnalla pyritään irrottautumaan diskursseista ja käytänteistä, jotka ohjaavat sopivaa olemisen tapaa. (Foucault 1994, 167–168.) Vastustaminen ei siis ole vain negatiota, vaan prosessi, jossa luodaan uudelleen ja uudelleen aktiivisesti toisenlaista olemisen tapaa. Vaikka Blühdorn (2006) näkee liikkeet tiloina muodostaa autonomisia subjekteja, Foucault pitää mahdottomana ajatusta autonomisista subjekteista. Vaatii vain elämisen taitoa olla olematta liian hallittu (Foucault 1994, 298.)

Foucault'n olemassaolon estetiikka tarkoittaa eettistä työtä ja ihmisen sellaista suhdetta itseensä, jossa yksilö muodostaa itsestään toimintansa moraalisubjektin. Itsen työstäminen ei ole kuitenkaan itsekeskeistä toimintaa, vaan hyvän eetoksen muodostaminen merkitsee suhdetta muihin, toisin sanoen olemisen tapaa. Foucault tarkoittaa

olemassaolon estetiikalla, että itseä ei ole annettu meille, vaan meidän on luotava itsemme kuin taiteena. Olemassaolon estetiikka muodostuu neljästä aspektista, joiden avulla voi analysoida eettistä kysymyksenasettelua. Ne sisältävät itsen moraalista muodostamista ohjaavia käytäntöjä ja tavoitteita. Aspektit ovat eettinen substanssi, subjektivoinnin tapa, itsen käytännöt ja päämäärä. Ne ovat elämisen taitoa, jolla pyritään välttämään hallituksi tulemistä. (Foucault 1994, 261–287.) Metodologisena kehikkona aspektit auttavat asettamaan tutkimani liikkeen teksteissä ilmenevän subjektivaation laajempaan kehukseen ja analysoimaan liikkeen esittelemien diskurssien valtavirtaistamista (Barnett ym. 2008, 648–649).

Foucault'n ajattelu vastarinnasta auttaa irrottautumaan liikkeiden ja protestien tutkimuksessa yleisestä dikotomisesta ajattelusta, joka näkee liikkeet ja hallinnan toisilleen vastakkaisina. Sen sijaan, että keskitytään toimijaan eli aktivistiin ja tarkastellaan toiminnan resurssseja ja saavutuksia, tässä tutkimuksessa suunnataan katse subjekteja muodostavia protestin käytäntöjä ja rationaliteetteja kohtaan. (Death 2010, 236.) Toiminnan saavutuksien tarkastelu on helpompaa retrospektiivisesti, mutta aktiivisen liikkeen tutkimuksessa protestin rationaliteettien tarkastelu mahdollistaa poliittisen narratiivin analyysin.

Aineisto ja menetelmä

Aineistona ovat liikkeiden mediatekstit eli vuodesta 2010 lähtien kirjoitettu degrowth.fi-blogi ja vuodesta 2009 lähtien ylläpidetyt Kohtuus Vaarassa -ryhmän internetsivut. Tämän tutkimuksen tarkastelujakso on rajattu vuoden 2013 marraskuun loppuun mennessä julkaistuihin kirjoituksiin. Degrowth.fi-blogia pitää yllä kaksi henkilöä. Kirjoittelu oli tiivistä vuoden 2010 aikana, mutta harveni seuraavina vuosina. Blogissa on julkaistu yhteensä 111 kirjoitusta, noin 115 sivua. Teksteissä viitataan useisiin tieteellisiin julkaisuihin,

keskusteluihin ja filosofioihin. Kohtuus Vaarassa -sivuille on kirjoitettu tasaisin väliajoin, vuoden 2013 loppuun mennessä noin 58 sivua. Sivuille on koottu useiden eri kirjoittajien tekstejä. En erittele analyysissä liikkeen tekstien eri kirjoittajia, vaikka ne useimmiten tuodaankin esiin, vaan ymmärrän kirjoituksien kokonaisuuden muodostavan liikkeen kollektiivisen narratiivin. Molemmat ryhmät puhuttelevat ihmisiä erilaisissa rooleissaan yhteiskunnassa, kuten poliitikkoja, mediaa, asian tuntijoita, yrittäjiä ja kuluttajia.

Aineiston tulkintakehyksen eli Foucault'n etiikan avulla analysoidaan subjektin muodostamista. Olemassaolon estetiikan aspektit auttavat organisoimaan empiiristä analyysia (Barnett ym. 2008, 642). Eettinen substanssi viittaa siihen ainekseen itsessä, jonka nähdään tarvitsevan eettistä ja moraalista muokkausta. Subjektivoinnin tapa kutsuu ja kannustaa tunnistamaan moraaliset velvoitteet. Itseä muokkaava toiminta käsittää keinoja, joilla itseä työstetään eettiseksi subjektiksi. Telos kuvaa olemisen tavoiteltua päämäärää. (Foucault 1994, 264–265.) Olemassaolon estetiikan avulla jäsentelen aineistosta nykykulttuurin ja -subjektin kritiikkiä sekä visioita paremmasta elämästä. Lisäksi analysoin yhteiskunnallisen muutoksen oikeutusta ja käytäntöjä, joilla yksilö voi arkisissa toimissaan kyseenalaistaa hegemonisen narratiivin ja muodostaa sille vastarintaisen position.

Vastakulttuurista narratiivia konstruoidaan siten, että eettisesti kutsutaan ja kannustetaan tunnistamaan moraaliset velvoitteet. Kohdistan katseeni visioihin ja tuotettuihin identiteetteihin, mikä mahdollistaa vastarinnan ja hallinnallisuuden suhteiden sekä subjektin muodostamisen tarkastelun analyysissä (Death 2010, 249). Tutkin olemassaolon estetiikan aspektien ilmenemistä aineistossani tarkastelemalla, kuinka yksilö hallitsee itseään eettisenä toimijana ja miten itsen narratiivinen muodostaminen on osa laajempaa sosiaalista muutosprosessia. Poliittiset narratiivit

ovat välineitä, joilla yksilöt ja yhteisöt tekevät ymmärrettäväksi itseään ja rakentavat identiteettiä. Ne viittaavat myös myös laajempiin kansallisiin kertomuksiin, joihin yksilöt asemoivat itsensä. (Andrews 2014.) Kohtuusliikkeiden tekstejä ei tarkastella kronologisina kertomuksina, vaan kuvauksina kulttuurisesta muutoksesta. Poliittista utopianarratiivia pohtimalla tarkastelen, millaiseen laajempaan yhteiskunnalliseen muutokseen yksilön muokkaus liittyy.

Toisenlaisen olemisen taito kasvuyhteiskunnassa

Eettinen substanssi

Kohtuusliikkeen teksteissä moraalisen työstämisen kohteeksi määritetty nykyinen ihmiskäsitys, jonka ongelmina nähdään itsekkyys, kilpailunhalu ja vastuuttomuus. Niitä pidetään ympäristön tuhoamista ja eriarvoisuuden lisääntymistä ruokivina ominaisuuksina. Ominaisuuksien nähdään ilmenevän liberaalin diskurssin ytimessä: "Itsensä korostaminen näkyy muutamina keskeisinä barbaarisina hyveinä: voittaminen, yksilön voiton maksimointi ja statuskilpailu ovat keskeiset hyveemme. Nämähän ovat tietysti liberaalin markkinateorian keskeisiä peruskiviä." (Degrowth.fi-blogi, DG). Jotta kestävä yhteiskunta voitaisiin rakentaa yhteistyöllä, kohtuusliikkeen mukaan olisi tunnistettava ja dekonstroitava nämä ominaisuudet itsessämme ja kulttuurissamme. Aineistossa luodaan visio yhteiskunnallisesti vastuullisesta kansalaisesta, jonka kyky tunnistaa ja vastustaa markkinaliberaalin subjektin piirteitä on kehittynyt. Liike korostaa muutoksen monitasoisuutta, jolla viitataan niin henkilökohtaisiin valintoihin kuin laajempiin yhteiskuntapoliittisiin reformeihin: "Tarvitaan kaikki mahdolliset tasot ja pienet askeleet. Mutta lisäksi talouskasvuun luotavan on kokonaan luotava nahkansa ja sydämensä, ennen kuin ollaan perillä." (Kohtuus Vaarassa -sivut, KV). Muutoksen siemen siis paikannetaan yksilön eksistentiaalsiin pohdintoihin.

Ryhmien teksteistä on löydettävissä huoli talouden hallintamentaliteetin kolonisoimasta mielestä. Subjekti tarvitsee kriittisen katseen nykyisen kehityskäsityksen ja käytäntöjen arviointiin sekä kuvittelukyvyn irrottamiseen totunnaisesta. Tutunnaista käsitystä edistyksestä pyritään ravistelemaan ja kyseenalaistamaan edistyksen nimissä tehdyt muutokset elämänlaatua parantavina: ”Pitää nähdä toisin. Tarvitaan toisinnäkijöitä ja toisintekijöitä. Aletaan suhtautua epäluuloisesti siihen väitteeseen, että edistys tuo aina jotain hyvää, että uusi on aina parempaa.” (KV).

Ekologisen modernisaation ajatuksen mukaan taloudellinen kasvu vihreän teknologian keinoin ja ympäristön säilyttäminen eivät ole ristiriidassa (Micheletti 2003, 8). Kohtuusliike kuitenkin kritisoi ekologista modernisaatiota. Sen taloudellinen rationaliteetti tuottaa kehitykseksi ymmärrettyjä välineitä ja teknologioita, jotka samalla vahingoittavat vaikkapa luonnon monimuotoisuutta ja kestävyyttä. Esimerkiksi lähtökohtaisesti hyviin tarkoituksiin pyrkivä vihreä teknologia voi liikkeen mukaan oikeuttaa kulutuksen kasvattamisen, eikä tartu ylikulutuksen kulttuurisiin syihin. Liike kritisoi kestävä kehityksen näivettymistä pelkäsi sanahelinäksi, joka yhdistetään ekologisiksi puettuihin projekteihin ja diskursseihin. Degrowth.fi kirjoittaa, että ajattelun ytimessä on tietynlaisen ”kasvufetisismien” vastustaminen. Se ei siis vastusta vihreää taloutta sinänsä, vaan kehottaa pohtimaan kuluttamista syvällisemmin.

Protesti suunnataan tiettyjä arvoja ja tiedon regiimejä vastaan, esimerkiksi uusliberalistiseksi nimettyä tietoregiimiä kohtaan (vrt. Death 2010). Kohtuusliikkeen narratiivi pyrkii horjuttamaan hegemonista tarinaa kehityksestä, kasvusta ja hyvinvoinnista sekä kuluttaja-tuottajan asemoitumisesta kasvuyhteiskunnan resurssiksi. Ympäristökriisin laajenemisen seurauksena kulttuuriset liikkeet ovat vuosikymmenten ajan kyseenalaistaneet modernia kehityskäsitystä ja pyrkinet

luomaan vaihtoehtoisia näkemyksiä ihmisen ja luonnon suhteesta, joka on esitetty modernisaation ongelmana (Konttinen 1998). Pyrkimyksillään muuttaa arvoja liikkeet taistelevat vallitsevia kulttuurisia sekä institutionaalisia narratiiveja ja merkitysrakenteita vastaan (Davis 2002, 25). Analyysin perusteella tulkitsem, että subjektin merkitystä olisi työstettävä markkinaehtoisesti toimivasta ja ajattelevasta kuluttaja-tuottajasta (*homo economicus*) kohti humanisti sivistynyttä subjektiutta (*homo civilis*). Subjektin luominen edellyttää kuitenkin, että ihmiset oppivat tunnistamaan moraaliset velvoitteet.

Subjektivoinnin tapa

Subjektivoinnin tapaa analysoidessani kiinnitin huomiota siihen, miten teksteissä kannustetaan ja kutsutaan tunnistamaan moraaliset velvoitteet. Moraaliset velvoitteet ovat vaihdelleet erilaisissa historiallisissa konteksteissa pyhästä laista luonnon lakiin tai rationaliteettiin (Foucault 1994, 264). Kohtuusliikkeen teksteissä moraalinen velvoite näyttäytyy luonnon kanto-kykynä, joka velvoittaa vastuuseen sosiaalisesta ja ekologisesta hyvinvoinnista. Kun aineistossa kannustetaan moraalisten velvoitteiden tunnistamiseen, kehoitetaan näkemään kulttuurissamme jo olevat potentiaalit ja vahvuudet. Liike pyrkii avaamaan ihmisten silmät sille, että muutosta varten tarvittavat tiedot ja taidot ovat jo olemassa, vaikka markkinarationaliteetti on painanut ne marginaaliseen asemaan. Enemmän huomiota ansaitsevia käytäntöjä ovat esimerkiksi vapaaehtoistyö ja jakamistalouden käytännöt. Hiljainen ja paikallinen, vaikkapa luonnon tuntemukseen liittyvä tieto olisi poliittoisitava ja valtavirtaistettava. Degrowth.fi pohtii muun muassa yrittäjien asemaa kasvun jälkeisessä yhteiskunnassa ja korostaa, että jo nyt on olemassa vastuullisia yrittäjiä ja yrityskäytäntöjä, mutta on kuitenkin tarpeen jatkuvasti ”herkistää yritykset ongelmallisille käytännöille ja tartuttaa yrityksiin kasvupakosta vapaita käytäntöjä” (DG).

Liike pyrkii erilaisen logiikan politisoimiseen. Toisin tekemisen mahdollisuus on narratiivin ytimessä: "Tarvitaan uutta tutkimusta ja asennoitumista. Kaikki on mahdollista. Lait voidaan muuttaa, ja ihmisiä voidaan ruveta kohteilemaan älyllisinä olentoina, jotka haluavat jättää elinkelpoisen ympäristön jälkeläisilleen." (KV). Liike korostaa, että hyvinvoinnin uudenlaisen ymmärtämisen tulisi näkyä myös politiikassa:

Ajattelutavan muutos ilmenee myös tarpeena hyvinvoinnin uusiin mittareihin: bruttokansantuotteen mittaamiseen sijaan on kehitetty monipuolisempia mittareita. Niiden käyttöönnoton tarve on poliittisella tasolla tunnustettu varsin yleisesti, mutta ne eivät vielä ohjaa talouden ja hallinnon toimintaa. (KV)

Oleellisinta muutoksen onnistumisen kannalta on ymmärrys siitä, että kansalaiset ovat kaikkein tärkein muutosvoima: "Ihmiset tarvitsevat perusfilosofian oppia ja argumentaation taitoja. Tarvitsemme muistutusta siitä, että yhteiskunta olemme me, ja me voimme sitä muuttaa." (DG) Yhteiskunnallisen muutoksen ei ajatella tapahtuvan ensisijaisesti edustuksellisia kanavia pitkin hallituspolitiikan areenoilla, vaan jokaisen ihmisen olisi avattava silmänsä ja ymmärrettävä, että taloudellisen kasvun paradigma ja diskurssi on vallannut mieleemme. Eksistentiaalinen herääminen nähdään ehtona taloudellisten ja yhteiskunnallisten reformien toteuttamiselle.

Liike ei ota vastapoolikseen mitään poliittista suuntausta, vaan herättelee lukijaa pohtimaan poliittisen kulttuurin olemusta. Degrowth.fi moititii nykypoliittikkaa "postpoliittiseksi" toiminnaksi, joka on rajoittunut talouden hallinnoinniksi unohtaen sosiaalisen ja ekologisen ulottuvuuden arvot sekä arvokeskustelut:

Puolueet oikealta, vasemmalta ja keskeltä ovat käytännössä omaksuneet uusliberalistisen

maailmanjärjestyksen, jossa politiikan keskeinen sisältö on talouskasvun ja tehokkuuden "manageroimista". Eli onko niin, että politiikan perimmäinen tavoite on annettu, ja politiikka keskittyy enää vain vaihtoehtottomuuksien rationaaliseen jäsentämiseen? (DG)

Samalla kun kehoitetaan ottamaan moraalinen vastuu, korostetaan kriittisen tiedon jakamisen tärkeyttä. Liike kantaa huolta siitä, että kaikki eivät tiedä ekologisen kriisin vakavuutta eivätkä näe sosiaalisen ja kulttuurisen hyvinvoinnin olevan uhattuna. Liike kritisoi yhteiskuntaa ja poliitikkoja eksponentiaaliseen kasvuun uskomisesta, vaikka kasvun mahdollisuutta ei pystytä tieteellisesti perustelemaan, vaan se jää uskomuksen varaan. Liikkeen narratiivi pyrkii osoittamaan kasvuparadigman olevan dekonstruoitavissa puretumalla väittämiin ja haastamalla talousdiskurssin ylläpitämiseen osallistuvat henkilöt pohtimaan kasvun rajoja. Kohtuusliike nojaa perusteluissaan tieteellisiin tutkimuksiin maapallon ekologisesta kantokyvystä. Se on huolissaan politiikan heikosta responsiivisuudesta ja kansalaisten vähäisistä vaikutusmahdollisuuksista, jotka liike nostaa yhteiskunnalliseen keskusteluun hyvinvointia ja kestävyyttä rapauttavina. Levitas (2011, 211) kirjoittaa, että utopiat syntyvät halujen ja tarpeiden toteutumisen välisessä kuilussa. Kohtuusliikkeen toisenlaisen ajattelun ja toiminnan visio nousee mielestäni heikoista kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksista sekä ekologisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kestävämmyydestä.

Itsen tekniikat

Analyysin perusteella sivistys, henkinen kasvu ja hiljentyminen ovat merkittävimmät itsen tekniikat, joilla subjekti voi irtaantua olemasta liian paljon hallittu ja tutustua itseensä. Itseä muokkaava toiminta sisältää keinoja, joita Foucault kuvaa askeesiksi. Askeesi on saanut kristinuskon myötä kieltäytyksen ja uhrautumisen vivahteen. (Foucault 1994, 265.) Kohtuusliikkeiden teksteissä

kohtuuden kulttuurin rakentamisessa ei kuitenkaan luoda kieltäymyksessä ja puutteessa elävää subjektia. Sen sijaan tulkitsen askeesin tarkoittavan aineistossa itseen tutustumista ja itsestä huolehtimista. Askeesi tosin sisältää kurinalaisuutta esimerkiksi omien rajojen tuntemisessa, jotta subjekti ei olisi mainonnan ja kasvuparadigmaisten hallintamentaliteettien vietävissä. Kohtuus Vaarassa -liike sanoo mainonnan kutsuvan ihmisiä uusimaan vaatekertansa, vaikka jäteongelma vain kasvaa. Suurkuluttajien elämäntavan yleistymistä pidetään vahingollisena:

Suurituloisten ja varakkaiden elämäntapa kuluttaa luonnonvaroja moninkerroin vähempituloisiin verrattuna. Suurituloisten kulutusmallia tavoitellaan ja matkitaan ja siten kulutusmalli mm. mainonnan keinoin valuu tuloluokissa alaspäin. (KV)

Totuudenmukaisuus ja itsen tunteminen kytkeytyvät myös työelämään. Degrowth.fi kirjoittaa, että kansalaisia kutsutaan työskentelemään tehtävissä, joita ei kuitenkaan koeta yhteiskunnallisesti mielekkäiksi ja työllä korostetaan olevan muitakin kuin taloudellisia arvoja. Liike on myös huolestunut stressin ja elintasosairauksien kasvusta, minkä se kytkee tuottavuuden ja kulutuksen vaatimuksiin. Kohtuusliike näkee tuottaja-kuluttajaksi redusoidun kansalaisen voivan tulevaisuudessa vapautua osallistumaan yhteiskunnallisen kansalaisuuden käytäntöihin esimerkiksi lyhentämällä työaika tai perustulon turvin. Liikkeen mukaan perustulo vapauttaisi kansalaisen tekemään ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden kannalta arvokkaita asioita, kuten toimimaan luonnonsuojelun parissa tai pitämään huolta lähimmäisistä.

Sen sijaan, että sivistyksenä ymmärrettäisiin ainoastaan tekninen ja taloudellinen tietotaito, kuten liikkeen mukaan uusliberalistisessa mentaliteetissa tehdään, kohtuuden narratiivissa kansakunnan hyvinvoinnin perustana on monipuolinen sivistys:

On itse asiassa hämmästyttävää, että kasvuajattelijat eivät ole sisäistäneet, että vaurautemme ytimessä on pikemminkin monipuolinen sivistys kuin teknisrationaalinen kaupallinen osaaminen. Jos näistä ensimmäistä laiminlyödään, alistamme kansakuntamme raakaan peliin, jossa Kiinan tapaiset massat jyräävät. (DG)

Edellinen ote kuvaa liikkeen kantaa nykyiseen kasvuajatteluun. Kohtuusliikkeen mukaan sivistys on tärkeää, sillä opittuaan tuntemaan oman paikkansa ekososiaalisessa kokonaisuudessa ihminen tulee ymmärtämään, että maapallon rajallisuus on yhteiskunnallisten ratkaisujen suunnan määrittäjä. Historian tunteminen mahdollistaisi globaalin eriarvoisuuden rakenteiden ymmärtämisen ja auttaisi taistelemaan dominoivia rakenteita vastaan. Se myös avaisi perspektiivisiä ymmärtää talouden ja työn merkityksiä nykykulttuurissa. Filosofian tunteminen antaisi kykyjä argumentoida ja keskustella rakentavasti sekä tilaisuuden ymmärtää yhteiskunnallista osallistumista ja kansalaisaktiivisuuden merkityksen kestävästä yhteiskunnan muodostamisesta. Degrowth.fi on huolestunut kehityksestä, jossa yhä harvemmat pääsevät sivistävän koulutuksen piiriin. Monipuolinen sivistys mahdollistaisi yhä laajemman talouskasvun hegemonisen järjestelmän dekonstruktion, joka on olennaista *degrowth*-ajattelussa (Fournier 2008). Liikkeen narratiivissa sivistystyötä ja aktiivista kansalaista ei konstruoida valtion kilpailukyvyyn, vaan demokratian ja ekologisen tasapainon vuoksi.

Yllä esitetystä voidaan päätellä, että liikkeen sivistysdiskurssi haastaa koulutuspolitiikan. Aineiston analyysin perusteella tulkitsen kohtuusliikkeen hahmottelevan olemisen tapaa, joka rakentuu ekososiaalisen sivistyksen arvoille. Ekososiaalisesti sivistynyt ihminen tunnistaa ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden välisen keskinäisriippuvuuden. Ekososiaalisessa sivistyksessä keskeisiä ovat ekologinen ulottuvuus ja

ihmisoikeudet, kun taas taloudellinen ulottuvuus on vasta toissijaisessa asemassa. Markkinaehtoisen sivistyskäsitteksen mukaan taloudellinen aspekti saa kuitenkin huomion merkittävämpänä yhteiskunnallisena huolena. Ekososiaaliseen sivistykseen puolestaan kuuluu myös vastuulliseksi, kohtuulliseksi ja humaniksi kasvaminen. (Salonen & Bardy 2015, 4–10.)

Eräs aineistosta tunnistettava itsen tekniikka on hiljentyminen, joka käsittää elämän rauhoittamisen tuottajana ja kuluttajana. Se on myös tietokäytäntöjen ja nautintojen kyseenalaistamista sekä uudelleen muotoilua. Aineiston perusteella se koostuu elämänrytmin hidastamisesta, mutta myös paikallisten ja arkisten ymmärtämisen tapojen ja elämysten arvostamisesta. Luontosuhde ja kulttuuriset nyanssit kuihtuvat ”talouden kielen” vallitessa kulttuurisena koodina ja kolonisaationa. Liikkeen narratiivissa tämä kieli tai koodi luo reuna-ehjoja ja muokkaa käsityskykyä. Näiden kulu- tussyhteiskunnan kulttuuristen koodien purkamiseen ja toisenlaisen olemisen luomiseen tarvitaan erilaista ymmärrystä:

Minä kysyn, olemmeko metsänpeitossa? Näem-
mekö metsän jotenkin nurinkurisesti? Onko talou-
den kieli hinkautunut meihin ja aiheuttanut met-
sänneän, sairauden joka tekee rauhattomaksi ja
silmät kipeiksi tietokoneruutujen tuijottamisesta?
Onko mieleemme vallattu, kolonisoitu? Kärsim-
mekö merkityskadosta? Talouden kieli ei kykene
pukemaan sanoiksi metsän rikkaita henkisiä ja
hengellisiä merkityksiä. Siihen tarvitaan metsän
kieltä. (κν)

Aineistossa asetetaan kyseenalaiseksi itsestään-
selvyys, että kehityksen määreitä ovat henkilö-
kohtainen taloudellinen menestys, valtion talou-
dellinen kasvu sekä teknologinen ja taloudellinen
osaaminen. Olemassaolon estetiikan mukaan
ekososiaalisen subjektin luominen on vastarintaa,
jossa dekonstruoidaan menestyksen ja kehityk-

sen ymmärrys, jotta subjekti ymmärtäisi, miten
se kulttuurisena merkitysjärjestelmänä vaikuttaa
olemassaolon taitoon. Toisin näkeminen ei kui-
tenkaan tapahdu uusien keinojen ja strategioiden
oppimisen avulla, vaan on katsottava lähelle ja ar-
kisiin käytäntöihin sekä diskursseihin. Tulkitsem-
keinit pyrkimyksinä välttää osallistumista kapi-
talismiin arjessa sekä kapitalismin murtumien
korostamisena (Edwards 2014, 174).

Aineistossa poliittinen kuluttaminen ja kulutuk-
sen vähentäminen ovat merkittäviä itsen tekni-
koita. Kansalaisen poliittinen subjektiviteetti on
nykyisessä kulutuskulttuurissa marginalisoitu
kuluttaja-tuottajaksi, mutta hänen pitäisi pyrkiä
irtautumaan asemastaan ja pakenemaan kulutus-
kulttuuria elämäntapavalintojensa avulla. Anti-
konsumerismilla sekä eettisellä kuluttamisella,
kuten kasvissyönnillä, on liikkeen narratiivissa
tärkeä sija. Kohtuusliikkeen teksteissä kulutta-
mista ei kuitenkaan rajoiteta pelkästään tuottei-
den ostotapahtumaan, vaan liike ymmärtää ku-
luttamisen laajassa mielessä ottaen huomioon
tuotantoprosessin sekä kasvavan jäteongelman
ja osoittaa konsumerismikritiikkinsä koko kulu-
tussyhteiskunnan logiikkaa kohtaan.

Kohtuusliike puhuu itsen herkistämistä pienen
ja arkisen kauneuden huomaamiseksi. Itseä voi
muokata etsimällä nautintoa kestävästä lähteistä ja
rauhottamalla olemassa olevien arkisten elämys-
ten äärellä: ”Voisiko olla niin, että paikoillaan olo,
tahdin hiljentäminen luonnon omassa rytmissä ja
tähtien katselu antaa levollisuutta ja iloa enem-
män kuin matkat kauas lentokoneen siivin?” (κν)

Vaikka kohtuutta opitaan tuntemalla ja huoleh-
timalla itsestä, tarvitaan myös tukea kulutusva-
lintojen tekemiseen. Valintoja voisi suunnata
kestävämmiksi ja helpottaa niiden tekemistä
rajoittamalla mielikuvamainontaa sekä verot-
tamalla ympäristölle haitallisia tuotteita. Näen
näistä keinoista keskustelemisen vahvemman

kuluttajapolitiikan vaatimuksena. Vapauden tekniikat siis voivat luoda uusia hallinnan muotoja, kuten verotus ja kuluttajapolitiikka, mikä on lähellä Foucault'n (1994, 298) ajatusta siitä, että ei ole absoluuttisesti vapaita subjekteja, vaan vastarintakin voi tuottaa uusia hallinnan muotoja.

Kohtuuden rajojen ymmärtämisen ja tunnistamisen vaikeus on tunnistettavissa aineistosta. Itsen luominen taideteoksena tapahtuu tunnistamalla velvollisuudet muita kohtaan ja tarkastelemalla omaa toimintaa refleksiivisesti:

Kohtuus on käsite, joka puhuttelee ihmisen sydäntä. Käsite ei anna meille mitään selkeitä merkityskriteereitä tai -rajoja – tämä on osa käsitteen merkitystä. Meidän on niin sanotusti itse tunnettava missä kohtuuden rajat kulkevat. En kuitenkaan halua ehdottaa, että kohtuuden käsitys on täysin subjektiivinen asia; emme itse voi valita mikä on kohtuullista. Kohtuullisuuden ymmärtäminen vaatii meiltä rehellisyyttä ja totuudenmukaisuutta itseämme kohtaan. Se vaatii meiltä avoimuutta kohdata elämäntapamme vaikutuksia niin omaan itseemme kuin myös muihin. (KV)

Liike korostaa narratiivissaan myös henkistä kasvua, jonka tunnustetaan olevan haasteellista: "... totuus ja totuudenmukaisuus ovat ihmiselämän yksi haastavimmista käsitteistä: miten voimme olla täysin totuudenmukaisia? Tämä vaatii äärettömää itsetuntemusta sekä yhtä paljon rohkeutta ja rakkautta." (KV). Muutosprosessin ei luvata olevan nopea, mutta ajattelutavan työstäminen olisi aloitettava välittömästi sosiaalisten ja ympäristökriisien akuutin luonteen vuoksi. Kohtuusliikkeen vastarinta asettuu tarkkailemaan arkisia kytköksiä ja suhteita, joissa hallinnan mentaliteetti kutsuu kansalaista toimimaan tietyllä tavalla. Analyysin mukaan totuudenmukaisuus itseään ja tarpeitaan kohtaan auttaa olemaan vähemmän hallittu. Foucault'n (1984, 316–317; 333) etiikan mukaan se voidaan tulkita elämisen taidoksi. Elämisen tai-

dossa oleellisia ovat käytännöt, joilla voidaan pitää huolta itsestä. Näissä yhtä aikaa sosiaalisissa ja henkilökohtaisissa käytännöissä itsetuntemuksen sekä reflektion avulla voi välttyä hallinnan otteen tiukentumiselta, siitä riippuvaiseksi tulemisesta ja siten olla enemmän aito subjekti.

Telos

Kohtuusliikkeiden olemisen päämäärään eli *telokseen* sisältyy kulttuurinen ja ekologinen monimuotoisuus, joka käsittää harmonisen luontosuhteen, globaalin tasa-arvon ja talouden käsittäminen vain välineenä. Kohtuusliike kysyy, mikä on maailmassa olemisen mieli. Tämä eksistentiaalinen pohdinta on liikkeen mukaan unohtunut kulttuurissamme. Yhteiskuntaa vaivaa kohtuuden kulttuurin ja vapauden puute. Vapaus määrittäyty aineistossa toimintamahdollisuuksien globaalina ulottuvuutena:

Degrowth-yhteiskunnassa kansalaiset ovat vapaita valitsemaan ja rakentamaan hyviä luonto- ja ihmis-suhteita. Taloudellisen toimeliaisuuden vapaus on osa tätä vapautta, mutta tätä vapautta ei voi toteuttaa rajattomasti luonnosta ja ihmisistä välittämättä. Toki vapaus on aina rajattua, määrittäyty suhteessa johonkin tiedostettuun tai tiedostamattomaan päämäärään. Uusliberalisteille vapaan markkinatalouden edistäminen on keskeinen toiminnallinen tavoite. Mutta tämä on rajattua vapautta: vapauttaa elää markkinoiden ehdoilla. Esimerkiksi köyhien maiden hikipajojen työntekijät ovat "vapaita" ottamaan osaa markkinatalouteen, mutta heillä on kuitenkin varsin rajatut mahdollisuudet vaikuttaa millä tavoin, missä olosuhteissa ja millä ehdoilla he ansaitsevat palkkansa. (DG)

Kohtuusliikkeen ytimessä on tulkintani mukaan kysymys juuri vapauden käytännöistä. Vapaus ei ole absoluuttista, vaan tietyillä yhteiskuntapolitiittisilla keinoilla voidaan lisätä vapautta taloudesta: "Tästä on mahdollista muokata pohja uudelleen hyvinvointipolitiikalle, jossa taloudella (sekä

kasvattamisella että vähentämisellä) on aidosti välineen, ei tavoitteen asema.” (DG). Liikkeen utopiassa talous asetetaan vain välineeksi, jolloin subjektin arvo ei riipu hänen asemastaan tuottajana tai kuluttajana.

Kohtuusliikkeen utopianarratiivissa ei palata takaisin agraariin menneisyyteen, vaikka teknistä taloudellisten innovaatioiden voimaan kestävä kehityksen ratkaisijoina suhtaudutaankin varovaisesti. Ekotopiana eli ekologisena utopiana se on visiointia ekologisten periaatteiden mukaan organisoidusta yhteiskunnasta, joka olisi taloudellisesti sekä sosiaalisesti kestävä ja siten tarjoaisi jäsenilleen parhaan mahdollisen elämän. Aiempinakin vuosikymmeninä ekotopiat ovat käsitelleet sosiaalisten suhteiden muutosta taloudellisten ja teknologisten innovaatioiden sijaan. (Kumar 1987, 405; 414.) Kohtuusliikkeen ekotopia kuvaa kasvun jälkeisen yhteiskunnan tavoittelua, mutta narratiivin päätöstä ei ole kuvailtu tarkasti, vaan se on jätetty avoimeksi. Liike kutsuu erilaisista lähtökohdista tulevia subjekteja eksistentiaaliin pohdintoihin, joiden innoittamina heidän toivotaan rakentavan kohtuuden kulttuuria.

Pohdintoja kohtuullisen kulttuurin kasvusta

Taloudellisen kasvun vaatimuksen kritiikki on politisoitunut yhteiskunnalliseksi *degrowthia* ja kohtuutaloutta valtavirtaistavaksi liikkeeksi, jota yhdistää sosiaalisen ja taloudellisen elämän sovittaminen ekologisten rajojen mahdollisuuksiin (Research & Degrowth 2015). Se on globaali kehys, jossa muodostetaan vastanarratiiveja uusliberalistiselle maailmankuvalle paikallisissa projekteissa ja diskursseissa (D’Alisa, Demaria & Cattaneo 2013; Fournier 2008). Tässä artikkelissa tarkastelin Suomessa toimivan kasvu- ja kulutusyhteiskuntakriittisen liikkeen teksteissä muodostuvia sosiaalisen toimijan konstruktioita. Ensin tarkastelin toisenlaisen olemisen luomista refleksiivise-

nä prosessina ja sitten toiseuden muodostamisen merkitystä poliittisena narratiivina. Analysoin aineistoa Foucault’n (1994) olemassaolon estetiikan avulla, joka käsittelee keinoja muodostaa itsestä eettinen subjekti. Foucault’n valtakäsitys kehysti ymmärrystäni uusliberalistisen diskurssin pyrkimyksestä tuottaa kuluttajia ja tuottajia valtion kilpailukyvyyn takaamiseksi sekä kohtuusdiskurssin refleksiivistä vastarintaa. Nykyinen poliittinen osallistuminen tapahtuu usein refleksiivisessä arjessa, jonne myös kulutuskulttuurin ote ylettyy (della Porta & Diani 1999; Lury 2011). Tämä tutkimus toi esiin mikrotason toiseuden luomista, mikä ei ole aiemmin saanut huomiota *degrowth*-tutkimuksissa.

Analyysin perusteella liike kannustaa luomaan ekososiaalisesti sivistyneitä subjekteja, jotka työstävät itseään tarkkaavaisesti välttääkseen kasvun ja kulutusyhteiskunnan mentaliteetin vaikutuksen ja tullakseen sille vastustuskykyisemmäksi. Subjektia kutsutaan muokkaamaan itsestään eettiseksi arkisin keinoin. Itsen muokkaamisessa on kysymys itsen tuntemisesta ja itsestä huolehtimisesta (Foucault 1994, 225). Itsestä huolehtiminen on sosiaalinen prosessi, joka kasvattaa ottamaan ekososiaalista vastuuta. Luontoa ja sosiaalisia suhteita kuluttavaa elämäntapaa voidaan muuttaa hiljentämällä elämän tahtia esimerkiksi vähentämällä haitallista kulutusta ja supistamalla työaika. Subjekti voi kehittää itseään sivistämällä ja kohtuullisilla nautinnoilla. Näillä arkisilla ja refleksiivisillä käytännöillä subjekti pystyy tarttumaan kriittisesti kulttuurissa itsestään selvyysinä pidettyihin narratiiveihin. Samalla hän myös toimii poliittisesti välttääkseen osallistumista markkinakapitalistisiin käytäntöihin. Kohtuusliikkeen vastarinta tapahtuu mikrotasolla pyrkien murtaamaan sosiaalisia normeja ja ihmisenä olemisen narratiivin. Foucault’n ajattelun perspektiivistä vastarinta haastaa monimutkaisien, juurakkomaisen ja normalisoivan vallan (Death 2010, 238; Kulynych 1997, 328).

Uusliberalistinen terapeutinen diskurssi suostuu kansalaisia kehittämään itseään ja terveyttään, jotta heidän kyvykkyytensä ja luovuutensa hyödyttäisi valtion hyvinvointia ja sijoittumista kansainvälisillä vertailuasteikoilla (Saarinen, Salmenniemi & Keränen 2014, 606–607). Eettinen itsen luominen kohtuusliikkeen narratiivissa liittyy myös luovuuteen ja hyvinvointiin, mutta se tarttuu kansalaisena olemiseen ja johdattaa sitä eri suuntaan kuin uusliberalistinen hyvinvoinnin diskurssi. Liikkeen narratiivissa yksilön hyvinvointi kytkeytyy sosiaalisiin suhteisiin, luontosuhteeseen ja laajempaan sosio-ekologiseen kestävyYTEEN. Jotta identiteetin konstruomista tiettyyn suuntaan voidaan vastustaa, vastarinnan on oltava henkilökohtaista (Edwards 2014, 219). Valtasuhteita on yhteiskunnan kaikissa vuorovaikutussuhteissa. Vastustaa voi siis työstämällä subjektiviteettiaan olemassaolon estetiikalla, jotta hallinta ei pysty tarttumaan tiukasti (Foucault 1994, 298). Kun protesteja analysoidaan keskittämään muodostettuihin visioihin, herätettyyn tietoon, käytettyihin tekniikoihin ja tuotettuihin identiteetteihin, tulee mahdolliseksi tehdä analyysejä protestien ja globaalien voimasuhteiden sekä hallinnallisuuksien suhteesta. Vapautta ei nähdä hallinnan vastinparina, vaan tekniikkana, jolla kamppaillaan hallinnan juurakkomaisten verkostojen otteen tiukkenemista vastaan (Death 2010, 238). Mikroperspektiivin analyysi osoittaa, että liikkeiden vastakulttuurista positiota ei nähdä irrallisena siitä hallintamentaliteetista, jota se vastustaa, vaan itsen eettinen työstäminen on jatkuva prosessi ja valtasuhteiden luonteen vuoksi vastarinta on luovaa ja strategista. Kohtuusliike muistuttaa, että arkiset vastarinnan toimet ovat rauhanomaisia, mutta vaativat silti rohkeutta, sillä kulttuurinen merkitysjärjestelmä on kutoutunut tiiviisti olemassaolon tapoihin.

Degrowth-ajatteluun liittyvä pako taloudesta ei siis tarkoita talouden täydellistä hylkäämistä, vaan uusien talouden muotojen kehittelyä kas-

vukapitalismille sekä talouden yhteiskunnallisen aseman uudelleenrakentamista. Toisin sanoen taloudesta itsestään ei siis paeta, vaan kestävyYTEEN perustuvaa eetosta muodostamalla pyritään jättämään taakse uusliberalistinen eetos. Se on kieli ja mieli, jonka nahoista astutaan ulos ja katsotaan itseä ja ympäristöä kriittisesti.

Kohtuusliikkeen muodostama narratiivi subjektin voimaantumisen poliittisena utopiana pyrkii täyttämään demokratian tilassa koetun kuilun (Levitas 2011), jossa globaali keskinäisriippuvuus ja demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien heikkeneminen uusliberalistisessa politiikassa nähdään muutoksen esteinä. Kohtuusliikkeen kasvutarina kertoo sivistyneiden ja poliittisten kansalaisten muodostamasta muutostahdosta ja käytännöistä. Liikkeen narratiivi pyrkii purkamaan pakkojen politiikkaa ja korostaa poliittisen toisen tekemisen mahdollisuutta. Näen utopian täyttävän demokratian tilassa syntyneen railon ja tarttuvan poliittisen diskurssin ja kansalaisvaikuttamisen puutteeseen. Liike korostaa utopian muodostamisessa avoimutta ja keskustelevuutta eli ominaisuuksia, joiden se näkee puuttuvan nykyisestä ”postpoliittiseksi” arvioidusta taloudellista hallintoa yhteiskuntapolitiikan kustannuksella priorisoivasta poliittisesta kulttuurista. Utopianarratiivi horjuttaa totuttua logiikkaa talouskasvun pakon ja hyvinvoinnin suhteesta sekä muuttaa käsitystämme kehityksestä ja hyvästä elämästä. Liikkeen poliittinen narratiivi on postmodernille poliittiselle osallistumiselle ominaista kulttuurisia konventioita ja itsestäänselvyyksinä pidettyjä ”validiteettiväittämiä” ravistelevaa diskurssia (Kulynych 1997). Samoin kuin monet nykyiset poliittiset toimijat, kuten *Occupy*-liike, kohtuusliike ei esitä pääasiassa vaatimuksia siten kuin ne on perinteisessä politiikkakäsityksessä ymmärretty, vaan tarkoituksena on muuttaa toiminnan logiikkaa.

Degrowth.fi ja Kohtuus Vaarassa -liike kirjoittavat aiheista, jotka tuntuvat aina ajankohtaisilta. Esi-

merkiksi viimeaikaiset päätökset suunnata valtion tukitoimia Talvivaaran kaivoksen pelastamiseen samalla kun tehdään rajuja leikkauksia koulutukseen, ovat osoituksia poliittisen kulttuurin logiikasta, joka herättää kysymyksiä kestävän kulttuurin arvostamisesta ja demokratian toimivuudesta.

Liikkeen utopia ei ole vain yhteiskuntakritiikkiä, vaan merkittävää siinä on uuden visioiminen. Narratiivi voimaannuttaa kansalaista yhteiskunnallisena toimijana ja herättelee ihmisiä näkemään, että he ovat demokraattisen muutoksen resurssi. Muutoksen toivotaan alkavan kyteä yksilön eksistentiaalisissa pohdinnoissa suhteestaan itsen ja muihin, roolistaan kuluttajana ja tuottajana. Symbolisina haasteina Kohtuus Vaarassa ja degrowth.fi tarttuvat teksteissään valtasuhteisiin ja herättävät toivoa muutoksen mahdollisuudesta. Liikkeen yleisvire ei ole pessimistinen vaan toiveikas. Utopiassa tärkeää on toivon herättäminen (Levitas 2011). Liikkeen narratiivi on odotushorisontti, joka jättää tarinan lopun ratkaistavaksi. Odotushorisontissa tuleva on läsnä nykyisyydessä, ja se ohjaa katsetta kohti kohtuuteen perustuvaa elämäntapaa. Se ei tarjoa selkeärajaista mallia, vaan kutsuu muodostamaan kohtuuden kulttuuria.

Aineistolähteet

Degrowth.fi -blogi, <http://www.degrowth.fi/>
(luettu 30.1.2016)

Kohtuus Vaarassa-sivut,
<http://www.kohtuusvaarassa.com/>
(luettu 1.2.2016)

Kirjallisuus

ANDREWS, MOLLY. 2014. "Narrating Moments of Political Change." Teoksessa *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology*, toim. Paul Nesbitt-Larking, Catarina Kinnvall & Tereza Capelos. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 353–368.

- BARNETT, CLIVE, NICK CLARKE, PAUL CLOKE & ALICE MALPASS. 2008. "The Elusive Subjects of Neo-liberalism. Beyond the analytics of governmentality." *Cultural Studies* 22:5, 624–653.
- BLÜHDORN, INGOLFUR. 2006. "Self-Experience in the Theme Park of Radical Action? Social Movements and Political Articulation in the Late-Modern Condition." *European Journal of Social Theory* 9:1, 23–42.
- D'ALISA, GIACOMO, FEDERICO DEMARIA & CLAUDIO CATTANEO. 2013. "Civil and Uncivil Actors for Degrowth Society" *Journal of Civil Society* 9:2, 212–224.
- DAVIS, JOSEPH E. 2002. "Narrative and Social Movements." Teoksessa *Stories of Change. Narrative and Social Movements*, toim. Joseph E. Davis. New York: State University Press, 3–30.
- DEAN, MITCHELL. 1999. *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. Lontoo: Sage Publications.
- DEATH, CARL. 2010. "Counter-conducts: A Foucauldian Analytics of Protest" *Social Movement Studies* 9:33, 235–251.
- DELLA PORTA, DONATELLA & MARIO DIANI. 1999. *Social Movements. An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- DEMARIA, FEDERICO, FRANCOIS SCHNEIDER, FILKA SEUKULOVA & JOAN MARTÍNEZ-ALIER. 2013. "What is degrowth? From an Activist Slogan to a Social Movement" *Environmental Values* 22:2, 191–215.
- EDWARDS, GEMMA. 2014. *Social Movements and Protest*. New York: Cambridge University Press.
- FOUCAULT, MICHEL. 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- FOUCAULT, MICHEL. 1994. *Ethics. Subjectivity and Truth. The essential works of Michel Foucault 1954–1984*, volume 1. toim. Paul Rabinow, New York: The New York Press.
- FOURNIER, VALÉRIE. 2008. "Escaping from the Economy: the Politics of Degrowth" *International Journal of Sociology and Social Policy*, 28:11/12, 528–545.
- GHEORGHICĂ, ANCA. 2012. "The Emergence of la Decroissance" CES Working Papers, issue 1/2012.
- KALLIS, GIORGOS, FEDERICO DEMARIA & GIACOMO D'ALISA. 2014. "Introduction: Degrowth" teoksessa *Degrowth. A Vocabulary for a New Era*. toim. Giacomo D'Alisa, Federico Demaria & Giorgos Kallis. New York: Routledge, 1–19.
- KONTTINEN, ESA. 1998. "Uusien liikkeiden tuleminen subjektiviteetin puolustamisen kulttuuri-ilmastossa" Teoksessa *Uudet ja vanhat liikkeet*, toim. Kaj Ilmonen & Martti Siisiäinen, Tampere: Vastapaino, 187–218.
- KONTTINEN, ESA & JUKKA PELTOKOSKI. 2004. *Ympäristöprotestin neljäs aalto. Eläinoikeusliike ja uuden polven ympäristöradikalismi 1990-luvulla*. SoPhi 85. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- KONTTINEN, ESA & JUUKA PELTOKOSKI. 2010. "Johdanto" Teoksessa *Verkostojen liikettä*, toim. Konttinen, Esa & Jukka Peltokoski, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2–23.
- KULYNYCH, JESSICA. 1997. "Performing Politics: Foucault, Habermas, and Postmodern Participation" *Polity* 30:2, 315–346.
- KUMAR, KRISHAN. 1987. *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford: Basil Blackwell.
- LATOUCHE, SERGE. 2010. *Jäähyväiset kasvulle*. Helsinki: Into Kustannus.
- LEVITAS, RUTH. 2011. *Concept of Utopia*. Oxford: Peter Lang AG.
- LURY, CELIA. 2011. *Consumer Culture*. 2nd Ed. Cambridge: Polity Press.
- MARTÍNEZ-ALIER, JOAN, UNAI PASCUAL, FRANCK-DOMINIQUE VIVIEN & EDWIN ZACCAI. 2010. "Sustainable De-Growth: Mapping the Context, Criticism and Future Prospects of an Emergent Paradigm" *Ecological Economics* 69:9, 1741–1747.
- MELUCCI, ALBERTO. 1989. *Nomads of the Present. Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*. London: Hutchinson Radius.
- MICHELETTI, MICHELE. 2003. *Political Virtue and Shopping. Individuals, Consumerism and Collective Action*. New York: Palgrave MacMillan.
- MILLER, PETER & NIKOLAS ROSE. 2010. *Miten meitä hallitaan*. Vastapaino: Tampere.
- POLLETTA, FRANCESCA. 1998. "Contending Stories: Narrative in Social Movements" *Qualitative Sociology* 21:4, 419–446.
- POLLETTA, FRANCESCA. 1999. "Free Spaces' in Collective Action" *Theory and Society* 28:1, 1–38.
- RASIMUS, ARI. 2006. *Uudet liikkeet. Radikaali kansalaisaktiivisuus 1990-luvun Suomessa*. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- RESEARCH & DEGROWTH -VERKOSTO. [HTTP://WWW.DEGROWTH.ORG/](http://www.degrowth.org/) (LUETTU 1.4.2015)
- SAARINEN, ARTTU, SUVI SALMENNIEMI & HARRI KERÄNEN. 2014. "Hyvinvointivaltiota hyvinvoivaan valtioon. Hyvinvointi ja kansalaisuus suomalaisessa poliittisessä diskursuksessa" *Yhteiskuntapolitiikka* 79:6, 605–618
- SALONEN, ARTO & MARJATTA BARDY. 2015. "Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen" *Aikuiskasvatus* 35:1, 4–15.
- SIISIÄINEN, MARTTI. 1998. "Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat" teoksessa *Uudet ja vanhat liikkeet*. Toim. Kaj Ilmonen & Martti Siisiäinen, Tampere: Vastapaino, 219–243.
- TIKKANEN, JOUNI. 2015. "Yksi juttu taloudesta." Luonnonsuojelija 3/2015, http://www.sll.fi/luonnonsuojelija/lehtiarkisto/2015/3_2015/yksi-juttu-taloudesta/ (luettu 1.2.2016)
- ULVILA, MARKO & JARNA PASANEN. 2011. "Degrowth luokkanäkökulmasta" *Futura* 1:11, 19–28.